

Onutė Narbutaitė, litauisk komponist og hendes musik.

EVA MARIA JENSEN

Onute Narbutaite, født i 1956 i Vilnius, har studeret komposition ved konservatoriet i sin hjemby hos Bronius Kutavicius. Hun har i ganske få år undervist i musikteori på konservatoriet, men arbejder siden 1982 som fuldtids komponist. Hun har vundet adskillige litauiske komponistpriser. I hendes værkfortegnelse findes både symfoniske, kammermusikalske og vokalinstrumentale værker. Udover i Litauen er hendes værker blevet opført i andre landes festivaler: *Musikhøst* i Odense, *Holstein Musik Festival*, *Helsinki Festival*, alle 1992, *A-Devantgarde* i München, 1993, *Warszawas Efterår*, 1994 og 1997, *De Suite Muziekweek* i Amsterdam, 1995, *Frau musica (nova)*, Köln, 1998, *Europäisches Musikfest Münsterland*, Nordkirchen i 1999. Hun har desuden været inviteret som huskomponist af Kaustinen kammerensemble i Finland i 1998.

Narbutaite regnes for sin generations betydeligste komponist i Litauen. De, der kender mere til moderne litauisk musik understreger alle, at der i dette land ikke findes nogen generationskløft mellem ældre og yngre komponister. Narbutaitė selv forklarer det på følgende måde: ”Landets specifikke politiske situation gjorde, at der snarere var tale om et generationsfællesskab end om en generationskløft. Man var en del af det store sovjetimperium og samtidigt ville man være litauer. Da gjaldt det om ikke at tiltrække opmærksomheden på sin egen person, om at skjule sig på en ø af åndelig frihed”. Karakteristisk for litauisk moderne musik er dens nærmer sig ritualet. Den ældre generations hovedkomponist Bronius Kutavicius skaber musik, der nærmer sig den førkristne folkeritual. Hos Narbutaitė ritualet er tæt forbundet med landets kristne historie. Narbutaitė er, som så mange andre komponister fra hendes generation, en stilpluralist. Nogle kalder hendes musik for ”moderne erindringsmusik”. Tit griber hun tilbage til de gamle mestre: værket som *Winterserenade* for fløjte, violin og bratsch (1997) bygger på motiver fra Schuberts *Winterreise*, *Mozartsommer 1991* for fløjte, violin, bratsch og cembalo, til motiver fra *Eine kleine Nachtmusik*, *Hoquetus* for bratsch, cello og kontrabas (1993) viser tilbage til middelalderligt musik, *Autumn Ritornello. Hommage a Fryderyk* for violin, bratsch, cello og klaver, er gennemsyret af stile brillante. Men der er ikke tale om efterligning, snarere om en slags spadseretur med gode venner (de gamle komponister og deres musik). På samme måde, som den fortidige musik kan være Narbutaitės inspirationskilde, kan også malerkunst, poesi, eller landskaber bruges. Karakteristisk er

den nostalgi, der gennemsyrrer alle værker, en slags stille bøn, der hviskes med tillid og med håb om en bedre fremtid. Det kan opleves som paradoks, at det er netop denne intime, ”private”, meget stille musik, der er blevet så hørbar overalt – den fascinerer og tryllebinder alle.

Jeg har mødt komponisten i efteråret 2000 ved en musikfestival i Krakow, hvor hun var æresgæst, og forsøgte flere gange, og ganske forgæves, at tale med hende. Onute, en meget spinkel, bleg, nærmest æterisk kvinde, viste sig også at være umådelig sky. Desuden var hun hele tiden bevogtet af sin moder og af flere litauiske musikvidenskabskvinder, der ikke mente hun var i stand til at tale med fremmede. Jeg nåede dog at udveksle et par sætninger med hende – på polsk, et sprog, som mange litauere har lært sig af historiske (Polen og Litauen hørte sammen siden 1386) og oprørske (man lærte sig polsk, men ikke russisk, da det var okkupanternes sprog) grunde. Jeg har også haft lejlighed til at opleve uropførelsen af det værk, som Krakow festivalen bestilte hos komponisten. Den bundne opgave var et værk, der var inspireret af udenom musikalske kilder i Narbutaités tilfælde blev det en digt af Tomas Vendlovy *Ved et barns fødsel*, Rilkes digt *Gethsemane have* samt tilsvarende evangelietekster. Hun skrev et værk kaldet *Melodi* i en olivenlund for trompet og 2 strygekvartetter. I den kæmpestore gotiske (og meget kolde) Skt. Katarina kirke i Krakow oplevede jeg således en musik af sjældent skønhed, musik fra ”en anden verden”, der ikke lignede noget som helst andet. Næste dag fik jeg købt en CD med Narbutaités musik. Den vidste sig at indeholde et stort oratorium, *Centones meae urbi*, komponeret i 1997 (pladenummer: VSCD-063). Jeg har efterfølgende brugt nogle eksempler fra dette værk ved mit foredrag om de kvindelige komponisters værker op til året 2000, et foredrag holdt ved Center for Kunst og Kristendom (kursets titel: Musik ved århundredeskiftet) i 2001.

Centones meae urbi, oratorium for sopran, bas, kor og orkester, er et værk på 72 min, der består af 8 dele. Titlen er på latin og betyder: Min bys spor. Komponisten siger selv, at værket er et patchwork for hendes by, Vilnius, dannet af mønstre, som kan aflæses af Vilnius’ gamle mure og som kan høres i teksternes vidnesbyrd. De stammer fra den latinske digter fra barokken, Mathias Casimirus Sarbievius, fra den romantiske polske digter Adam Mickiewicz, samt fra den polske eksilforfatter og nobelpristager Czeslaw Milosz, der alle boede de en del af deres liv i Vilnius. Dertil kommer *Jeremias’ Klagesange* fremført på jiddisch, en hyldest til byens store jødiske befolkning, der nu er borte. En del af tekster er på litauisk. Narbutaité siger selv, at hendes mål var at finde ligevægt mellem de kraftfulde og de tilbageholdte udtryk, mellem råb og stilhed, mellem spontanitet og konstruktion.

Værket indrammes af indledning og afslutning, som begge introducerer en digters stemme, det kommenterende subjekt. Præ- og postludium indrammer midtersatser, som knytter sig til de forskellige årstider.

Den første, indledende del, *Digterens tilbagekomst*, byder på et instrumental forspil

(nostalgisk, vemodig klarinetmelodi efterfulgt af blæserfanfare) efterfulgt af en sats til tekst af Milosz (i litauisk oversættelse) sunget skiftevis af solosopran og herrekor.

Den anden del, *Efteråret*, benytter forskellige tekster: de latinske fra baroktiden (foredraget af kor a cappella) og adskilt af vemodig solofløjte melodi. Senere møder vi en tekst af Adam Mickiewicz, sunget på polsk af en bassolist med kammermusikalsk akkompagnement. En ny omgang latinske tekster introduceres med barokagtig forspil. Den efterfølgende latinske epitaf synges af damekor, og repræsenterer nærmest minimalistisk musik (måske med lån fra de monotone litauiske folkesange), mens solofløjtes melodi fører over til det fjerde epitaf, hvor soprannerne synger over en herrekorets mumlende ostinato. Satsens stemning præges af vemod, og de følelser, der vækkes til live i forbindelse med Allehelgen.

Tredje del, *Vinter*, er en korsats til tekst af en nutidig litauisk digter, Eugenijus Alisanka. Den indledes og akkompagneres af en moderne orkestersats og er højt dramatisk i sit udtryk. Det er denne sats, den mest streng og moderne, som man fristes til at se som afbildning af Litauens ”sovjet-tid”. Især dens afslutning bringer stemning af ensomhed og forladthed frem.

Den fjerde sats, *Forår*, koncentrerer sig om teksterne fra baroktiden, en blomstringstid for Vilnius. Satsen består af tre dele, hvoraf den første, annoncering af kongeligt velkomst (for kor og orkester), bringer stemning af en folkelig, før-kristen ritual frem (paukerne, messingblæser fanfarer), som den efterfølgende korsats bekræfter. Næste afsnit hedder *Forår i Lukiskes*, som synges af solister (sopran og bas) akkompagneret af kor. Denne sats danner oratoriets højdepunkt, hvor først de menneskelige stemmer, så orkestret synes at efterligne fuglesang. Til sidst vender vi tilbage til rituallet, her tydeligt af kristent, middelalderligt proveniens, med en tekst kaldet *Procession*, sunget (eller rettere: reciteret) både på latin og litauisk.

Den næste del, *Sommer*, fører os ind i det 20-århundredes mareridt. Det er her vi møder de flersprogede tekster: jiddisch (Mosche Kulbanas’ digt fra 1926), hebraisk (Jeremias’ klagesange), litauisk (uddrag fra avisartikler) og polsk af Czeslaw Milosz. Hans tekst handler om et gammelt antikvariat i Vilnius, hvor man har kunnet købe gamle bøger på jiddisch, hebraisk, polsk, russisk, med de mange forskellige slags skrift. I den lange orkestrale indledning lagres de forskellige musikalske tanker lag på lag og hulter til bulter. Teksten på jiddisch deklameres af koret på én og samme tone, mens den hebraiske tekst synges af solister. Teksterne akkompagneres diskret af instrumenterne (bland andet med smukke fløjte-soli). Ind imellem hører man slagttøj, som illuderer lyden af mange mennesker, der går forbi. Andet sted høres en dyb cello-melodi, der ledsager stemmerne af bedende mænd, hørt på lang afstand. På dette baggrund deklamerer basstemmen den polske tekst af Milosz, garneret af både herrekor, unisont, og damekor, flerstemmigt. Man kommer uvilkårligt til at tænke på flere forskellige religiøse ceremonier, der foregår på én og samme tid. Alt afsluttes med de rullende

tremoli i paukerne, som en sidste afsked med denne del af byens historie.

Afslutning, *Digterens afsked*, med endnu en tekst af Czeslaw Milosz på polsk, byder på responsorisk reciterende kor (mande- og kvindestemmer skiftevis) med en sopransolist, der blander sig (på litauisk). Efterhånden træder orkestret til, ganske diskret, og stemmerne forstummer. Tilbage bliver de blide strygerklange og udstrakte liggetoner, som orkestret deler med koret. Til sidst træder klokkerne til, der tydeligt agerer de kirkeklokker, som en af Milosz' tekster talte om: "Der høres klokker: hos Skt. Johannes, Skt. Kazimierz, hos Bernardinerne, i Domkirken, hos Dominikanerne, hos Skt. Georg, Skt. Nikolaj og Skt. Jakob. Mange klokker".

Oratoriet er en erindringsrejse gennem en by, Vilnius, der ikke længere er til at finde. Men det er også en hyldest til en by, der har overlevet, og som går ind i en ny tid bærende på sin historie: sødmefyldt og sørgelig på en gang.

Værket blev uropført i Skt. Katarina Kirke i Vilnius den 9. august 1997, og var et bestillingsværk til barokmusik festival i byen.

Narbutaités værker blev i 2003 præsenteret ved den Internationale Bogmesse i Frankfurt am Main, blandt andet ved en fremstød for det finske pladeselskab, Finlandia Records, der præsenterede tre CD'er med værker af Narbutaité:

1. June Music, Finlandia Records 0927-434437-2, med følgende værker:

Interludium for fløjte, cello og orgel (1983),

June Music 1981 for violin og cello (1981),

Cimber for 2 klaverer (1988)

Monogramme for 3 slagtøjsensembler (1992)

2. Autumn Ritornello, Finlandia Records 0927-42996-2, med følgende værker:

Winterserenade for fløjte, violin og bratsch (1997)

The Eight String for violin og bratsch (1986)

Mozartsommer 1991 for fløjte, violin, bratsch og cembalo

Autumn Ritornello. Hommage a Fryderyk for violin, bratsch, cello og klaver

Hoquetus for bratsch for cello og kontrabas (1993)

3. Gate of Oblivion, Finlandia Records 0927-43073-2, med følgende værker:

Open the Gate of Oblivion, 2. strygekvartet (1980)

Drawings for String Quartet and Returning Winter, 3. strygekvartet (1991)

Opus Lugubre for strygere (1991)

Sinfonia con trianglo for strygere og triangel (1996)

Onute Narbutaité har, som man kan se af det ovennævnte, "et navn", og er højt værdsat både i sit hjemland og i udlandet. Ingen af de af mig studerede tekster om hendes

musik tager stilling til den kendsgerning, at hun er en kvinde. Og det til trods for, at nogle af de kvaliteter, der kendetegner hendes musik, utvivlsomt kunne betegnes som ”kvindelige” (følsomhed, det at tale med tilbageholdt stemme, at hviske, at forfølge ”de bløde værdier”). Komponisten selv har heller ikke udtalt sig om det at være en kvinde blandt de mange mandlige kolleger. Hun har dog ytret sig mange gange om sin måde at komponere på, og hvad der var - og er – hendes mål.

Her følger en håndfuld citater:

”Udgangspunktet for alle mine kompositioner er vemod. Den vemod man føler ved gamle, knitrende fotografier, vemod, der ses i lyset, som stille fylder byens gader. Vemod, fordi hånden, der holder om pennen, fra tid til anden føles så tung og stiv, vemod, fordi tiden har været hård mod os alle.”

Og et andet sted siger hun:

”Der er så meget meningsløshed rundt omkring, så meget forfladigelse, ”underholdning”, så meget brutalitet, at man af og til kan føle sig helt magtesløst. Hvordan kan man overdøve denne støj? Og dog er man nødt til at tro på noget, tro på en løsning. Kunsten, musikken – det er den ø, hvor man kan lytte til sin egen indre, hvor man kan lytte til andre menneskers inderste. For mig er musikken lig med bøn, det er den, som binder mig til livet.”

Om det særegne, nationale tone i sin musik udtaler hun sig på følgende måde:

”Det, som binder mig med mit lands musik er de samme bånd, der binder mig til det jord, jeg går på. Jeg er vokser ud af denne musik, selv om jeg aldrig har taget en bevidst stilling til det såkaldte ”folklorisme”. Jo mere brutal, teknisk kompliceret og støjende verden er, des mere bliver vi tiltrukket af de litauiske folkesange, hvor sandheder synges med en dæmpet stemme. Hvis jeg ikke var i stand til at drikke vandet fra denne brønd, så ville jeg har været et helt andet menneske.”

Om sit forhold til musik skrevet af andre siger hun:

”Når jeg lytter til musik, søger jeg først og fremmest efter komponistens personlighed. Jeg er ikke interesseret i tørre, sjæleløse værker, heller ikke i de værker, hvor den herskende uorden dækkes af en varm sovs.”

Om sin egen måde at komponere på:

”Jeg komponerer få værker, langsomt. Jeg tænker ikke på konstruktionssystemer, selv om jeg tit kan se ligheder mellem mine egne værker og værker skrevet af andre. Jeg forsøger at skrive værker, hvor der hersker enhedsprincip, hvor der ikke findes overflødige toner. Kompositionen som fag er som jord, din jord. Og man kan nemt miste fodfæste.”

KILDER

- Malgorzata Janicka-Slysz: artikel "Narbutaité" i: Elzbieta Dziebowska (red.), *Encyklopedia Muzyczna PWM*, czesc biograficzna, n-pa, Krakow (PWM), 2002, s. 11

- Audroné Ziuraityté, pladetekst, *Centones meae urbi*, VSCD-063

- Magdalena Wolczek: "Onute Narbutaité na plytach Finlandia Records"
(Finlandia Records pladeudgivelser med musik af Onuté Narbutaité), samt: Andrzej Chlopecki: "*Narbutaité – tezy i odpowiedzi*" (Narbutaité – spørgsmål og svar) i: *Ruch Muzyczny*, nr.3, 9. februar 2003, s.10-15.

- Ewa Siemdaj: "*Monogramme Onuté Narbutaité*" i: Krzysztof Droba (red.) *W kregu muzyki litewskiej, rozprawy, szkice i materialy*. (Rund om den litauiske musik. Afhandlinger, skitser, materialer), Krakow (Akademia Muzyczna), 1997, s. 63-76

- Krzysztof Droba: "Mloda muzyka litewska" (ung litauisk musik) i: Krzysztof Droba (red.) *W kregu muzyki litewskiej...* s. 101-108